Il-Ħidma ta' Saydon[1]

Arthur Sammut

Introduzzjoni

Din hija okkażjoni kulturali sabiħa, għax kif jgħid il-Professur Pietru Pawl Saydon, li dwaru il-Kunsill ta' dan ir-raħal tani l-privileġġ li nitkellem, "hu dmir ta' kull poplu li għandu ruħ kulturali li jżomm dejjem ħajjja t-tifkira ta' nies kbar ta' żmien l-imgħoddi, li b'moħħhom u b'qalbhom, b'rieda qawwija u b'qalb imkebbsa ħadmu biex kisbulu l-jedd u jingħadd mal-popli magħqudin flimkien bl-irbit tal-għerf u ta' l-arti."[2]

F'dan il-ftit ħin qasir li għandi, ser inpoġġi quddiemkom rokna żgħira mill-ħajja tal-Professur Pietru Pawl Saydon. Saydon hu ġenju Żurrieqi, ġenju Malti, qassis Malti. Mhux ta' b'xejn, il-Kunsill illum iqisu mal-ġganti li twieldu, għexu u mietu f'dan ir-raħal. Illum insejħulhom "ġganti"; kienu nies bħalek u bħali, iżda kienu nies kbar li niżżlu isimhom fl-istorja, għax b'xogħolhom u b'ħidmithom sawru u kabbru ġieħ pajjiżhom. Mhix ħaġa ħafifa li f'ħin qasir titkellem u tiġbor il-ħajja ta' madwar tmenin sena tal-Professur Pietru Pawl Saydon. Ktibt u tkellimt drabi oħra fuq il-ħajja u x-xogħlijiet tal-Professur Saydon, iżda f'din il-lejla, għażilt li nitkellem biss dwar ħidmietu b'riferenza għal ilsien pajjiżna, l-ilsien Malti.

Ħajja

Il-Professur Saydon B. Lit., B.L. Can., D.D., Lic. S. Script, twieled fiż-Żurrieq, ftit qabel l-għeluq tas-seklu dsatax, sewwa sew fis-sena 1895, fiż-żmien meta t-tagħlim tal-Malti fl-iskejjel kien biss tagħlim ta' ftit qari u kitba fl-ewwel klassijiet ta' l-iskejjel elementari. Sa hemm kien jasal il-Malti, xejn tagħlim tal-Malti fl-iskejjel ogħla u xejn ukoll fl-Università. Ma kien hemm xejn xi jħajrek biex tikteb bil-Malti ħlief il-ħerqa ta' xi Maltin biex jgħallmu lill-poplu

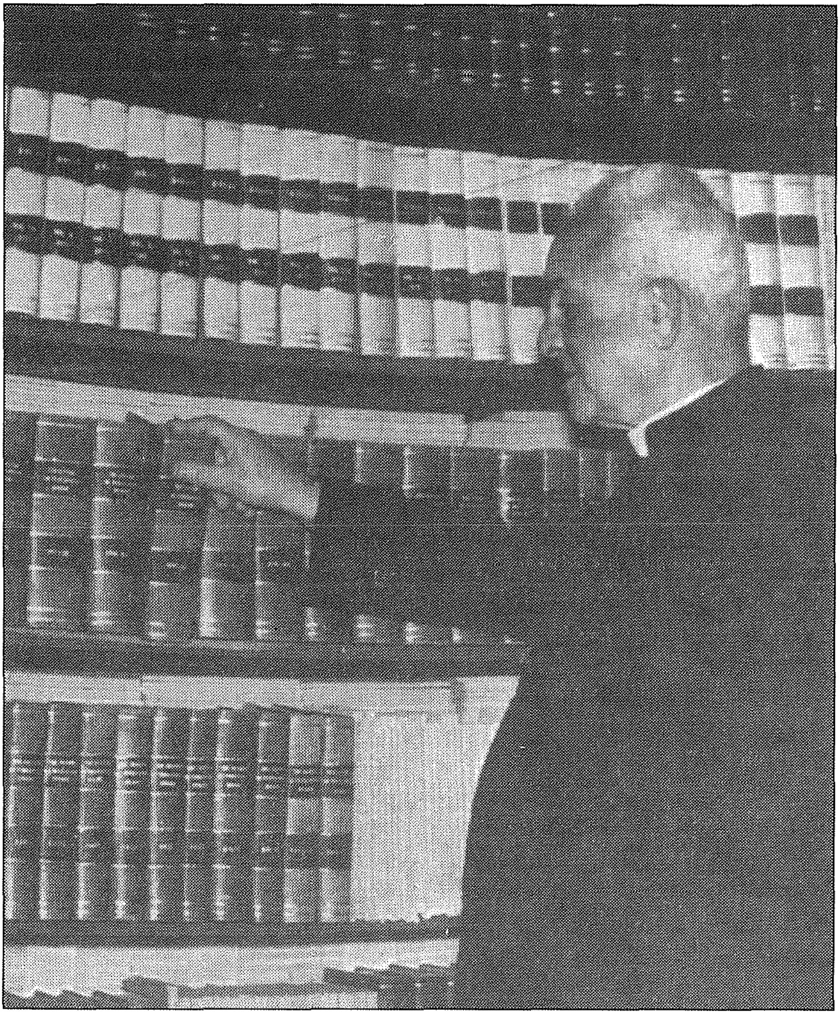

Il-Professur Pietru Pawl Saydon fil-librerija tad-dar tiegħu, fiż-Żurrieq.

permezz ta' kotba li jgħoddu għall-kotra. Għalhekk nistgħu naħsbu li l-Professur Saydon, fi tfulitu, ma tgħallemx ħaġa oħra ħlief jaqra u jikteb bil-Malti kif kien jinkiteb dak iż-żmien. Nistgħu naħsbu wkoll li qara xi kotba tal-*Mogħdija taż-Żmien*, tas-Sur Alfons Maria Galea, ġabra ta' 150 ktieb li s-Sur Fonz beda joħroġ fi tmiem is-seklu dsatax. Ħlief dawn il-kotba ftit kien hemm x'wieħed jaqra bil-Malti.

Mill-bankijiet ta' l-iskola tal-Gvern taż-Żurrieq, it-tfajjel Saydon daħal is-Seminarju fl-1908. Fl-1911 Pietru Pawl għadda mill-eżami tal-Matrikola[3] u b'hekk seta' jkompli l-istudji tiegħu fl-Università. Fl-1915 Pietru Pawl kiseb l-ewwel grad Universitarju, dak ta' Baċellerat fil-Letteratura. Erba' snin wara, l-1919 kienet sena importanti għaż-żagħżugħ Saydon għaliex kienet is-sena li fiha qaddes u sar saċerdot. Ma' Saydon qaddsu wkoll tliet żgħażagħ oħra Żrieraq, li dawk li huma ta' l-età tiegħi jew akbar żgur li jiftakruhom. Dawn kien Dun Ġużepp Zammit, Dun Luret Zammit, u l-kuġin ta' Saydon, Dun Vinċenz Saydon. Kollha għadni niftakarhom għax fi tfuliti min jaf kemm-il darba għenet il-quddies li kienu iqaddsu. Iżda is-sena 1919 kienet ukoll is-sena li Saydon kiseb grad fil-Liġi Kanonika u laħaq Duttur fit-Teoloġija. Dan il-grad kisbu bl-ogħla marki jew aħjar b'Distinzjoni biex b'hekk rebaħ il-premju mogħti mill-Gvern ta' Lm120.[4]

Sa dak iż-żmien, għal Saydon, il-Malti kien il-lingwa li biha kien jitkellem fid-dar u ma' sħabu, mingħajr ma qatt għaddielu minn moħħu l-iċken ħsieb li jikteb bil-Malti, jew li jistudja l-Malti aktar fil-fond. Bħal ma għedna, dak iż-żmien ma kien hemm xejn x'iħajrek tikteb bil-Malti. Ma kien hemm xejn x'iqanqlek biex titkixxef il-bini u n-nisel tal-Malti u l-irbit tiegħu ma' ilsna oħra qodma. Ħadd ma kien indaħal għal dan ix-xogħol. Forsi Annibale Preca kien l-uniku li kiteb fuq in-nisel u suriet il-Malti, iżda warajh ma mexa ħadd, għax il-Malti dak iż-żmien kien meqjus bħala lsien li ma jixraqx tfittex in-nisel tiegħu jew l-għamla u l-bixra tiegħu. Jekk ma kienx immaqdar, mormi u mirfus taħt is-saqajn, lanqas ma kien stmat u mweġġaħ, speċjalment min-nies ta' l-iskola li għalihom it-Taljan kien kollox. Fejn kienu l-kittieba u l-istudjużi Maltin? Il-kotba u l-kitba bil-Malti ta' dak iż-żmien wieħed jista' jgħoddhom fuq is-swaba' t'idejh. Barra minn Annibale Preca u s-Sur Fons. M. Galea li kiteb ħafna mill-kotba tal-*Mogħdija taż-Żmien*, nistgħu nsemmu lil Ġużè Muscat Azzopardi, li kiteb poeżijiet u rumanzi storiċi, fosthom *Susanna, Ċejlu Tonna*, u *Nazju Ellul*; A. E. Caruana, li barra minn dizzjunarju tal-Malti kiteb ir-rumanz *Ineż Farruġ*, u xi ftit kittieba oħrajn.

F'nofs din il-bruda għall-Malti trabba u kiber Pietru Pawl Saydon li sa ma kellu għoxrin sena kien biss wieħed min-nies ta' żmienu, mingħajr l-ebda mħabba jew ġibda lejn il-Malti. Meta laħaq l-għoxrin sena, il-Professur Saydon kif jgħidilna hu stess fl-*essay* "Kif tgħallimt il-Malti"[5] ħass tixgħel ġo fih l-ewwel xrara għall-Malti. Fis-Seminarju, Saydon kien beda jistudja t-Teoloġija u dak iż-żmien ma' l-istudju tat-Teoloġija kienu daħħlu l-istudju ta' l-ilsien Lhudi bħala fergħa tat-tagħlim ta' l-iskrittura. L-istudent Saydon, bħalma jgħid hu stess, mill-ewwel intlaqat mix-xebh ta' xi kliem Malti mal-Lhudi u dan kien biżżejjed għalih biex ikompli jfittex ix-xebh bejn iż-żewġ ilsna. Wara li spiċċa l-istudju tat-Teoloġija Saydon mar Ruma biex żied jitrawwem aktar fit-tagħlim ta' l-Iskrittura. Fergħa ewlenija ta' dan it-tagħlim kien l-istudju ta' ilsna oħra

Semin flimkien ma' l-ilsien Lhudi u li għalihom Saydon kellu ħajra kbira. Ma għandniex x'ingħidu, dan l-istudju ta' l-ilsna Semin servieh biex aktar ħeġġeġ fih il-ħerqa li jistudja l-Malti u l-irbit tiegħu ma' dawn l-ilsna. Il-Professur Saydon ġabar minjiera ta' tagħlim fuq dawn l-ilsna u ilsien pajjiżu. Hawn Malta dawn l-ilsna ftit kienu magħrufin, u għalhekk ħadd ma seta' jagħraf u jifhem l-istorja tal-Malti kif inhu tassew.

Il-Ħidma Favur il-Malti

Sadatant, fi tmiem l-għoxrinijiet u l-bidu tat-tletinijiet, tas-seklu l-ieħor, il-Malti bħala lsien letterarju beda jieħu r-ruħ. Kienet twaqqfet l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti (illum l-Akkademja tal-Malti), bil-ħsieb li ssawwar regoli tal-kitba tal-Malti fuq sistema xjentifika, għax sa dak iż-żmien kulħadd kien jikteb il-Malti kif jidhirlu hu. Fost l-ewwel imsieħba ta' dan il-moviment ġdid kien hemm ir-rummanzier u poeta Ġużè Muscat Azzopardi, is-Sur Ġanni Cilia, is-Sur A.E. Caruana, is-sur Ninu Cremona. Il-Professur Saydon li ġie lura minn Ruma beda jikteb studji importanti f'*Il-Malti* – l-organu tal-Għaqda – u f'qasir żmien sar wieħed mill-membri ta' l-istess Għaqda. Kittieba bħal Dun Karm kitbu poeżiji li saħħru lil kulħadd, u mqar dawk li ma kinux ħbieb tal-Malti baqgħu mistagħġbin kif il-Malti jista' jservi biex tikteb poeżiji sbieħ bħal dawk. Minn Dun Karm ħafna żgħażagħ tħajru jiktbu poeżiji oħra u fi ftit snin il-poeżija Maltija kibret u saret qisha ġnien kbir mimli ward ta' kull lewn u għamla u fwieħa. Ma' Dun Karm insemmi lil Sir Temi Zammit, bniedem għaref u magħruf barra minn Malta għax-xogħlijiet tiegħu. Dan ma stmerrx il-Malti, u kiteb ħafna novelli l-ġmiel tagħhom li juru l-ħajja li kien jgħix il-poplu, fir-realtà tagħha kollha.

Din it-tqanqila ta' ħajja ġdida għall-Malti l-ewwel li ħassewha kienu l-istudenti ta' l-Università, li biex aktar jitħajru u jitħeġġu biex jiktbu bil-Malti ngħaqdu bejniethom f'għaqda – l-Għaqda tal-Malti (Università). Din kienet qisha fergħa tas-siġra li tħawlet qabel, l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti. Saydon kien mill-ewwel laqgħat midħla ta' din l-Għaqda l-ġdida u nistgħu ngħidu bla tlaqliq li kien hu li sawwar l-istatut tal-Għaqda.* Il-membri ta' l-ewwel kumitat tal-Għaqda kienu: President – l-istudent Rużar Briffa, Ġużè Bonnici nħatar Segretarju, Anthony Mamo (aktar 'l quddiem sirna nafuh bħala Sir Anthony Mamo – l-aħħar Gvernatur u l-ewwel President ta' Malta) intgħażel bħala Kaxxier, waqt li l-membri l-oħra kienu Anton Buttiġieġ (li nafuh bħala

*(Ara Appendiċi Nru 1 – Statut tal-Għaqda tal-Malti (Università) miktub minn Saydon. Dan deher l-ewwel darba f'*Leħen il-Malti* Għadd 28 Sena 1992 fl-artiklu ta' Ġużè Cassar Pullicino "It-twaqqif tal-Għaqda tal-Malti (Università)".)

"il-poeta tan-natura" u kien sar ukoll President ta' Malta), u s-sinjuri Fava u Sammut. Ma dan kollu Rużar Briffa ma damx wisq President ta' din l-Għaqda billi kellu jħalli Malta għal studju aktar fil-fond fil-qasam tal-mediċina. Saydon li kien għadu kemm laħaq Professur, fl-24 ta' Ottubru 1931,** ħa post Briffa bħala President tal-Għaqda tal-Malti.

Il-bidu tas-snin tletin, kienu żminijiet koroh għall-Malti. Il-gvern ta' dak iż-żmien, mogħmi għal kollox minn ġibda bla qies lejn l-Italja, beda jibża' li l-Malti mħaddem tajjeb mill-istudenti kien ser ikun il-mewt jew għallinqas il-ħsara ta' l-ilsien Taljan. Dak iż-żmien, bejn minħabba l-politika u bejn l-injoranza f'Malta, it-Taljan kien meqjus mhux biss bħala lsien ta' kultura imma saħansitra bħala l-ilsien tal-Knisja u tar-Reliġjon. Dawk is-snin kienu snin ta' taħwid politiku kbir. Kienu snin ta' firda u qasma kbira fost il-poplu Malti. Il-kwistjoni tal-lingwa jew aħjar l-għarfien tal-Malti bħala l-lingwa uffiċjali tal-gżejjer Maltin ġabet magħha firda fil-politika, tant li saħansitra pajjiżna tilef il-kostituzzjoni. Kien hemm dawk li riedu li t-Taljan jibqa' l-ilsien uffiċjali tal-qrati, tal-knisja, taċ-ċivil, tat-tagħlim fl-iskejjel. Oħrajn riedu li l-Ingliż, li snin qabel kien daħal *pari passu* mat-Taljan, isir l-ilsien "nazzjonali", waqt li Maltin oħra riedu li l-Malti jieħu l-post li jixraqlu fost il-Maltin, f'Malta fejn twieled u trabba. Imħabba dan it-taħwid politiku, min kien iħobb il-Malti kien miżmum bħala għadu tal-Gvern, għadu tal-kultura, għadu tal-Knisja. U għalhekk, b'loġika tal-għaġeb, il-kittieba u l-ħaddiema tal-Malti kienu miżmumin bħala Striklandjani (li kienu jimbuttaw il-Malti biex miegħu jidħol ukoll l-Ingliż).[6] Il-Maltin li kien iħobbu lsien art twelidhom kienu għalhekk meqjusa bħala għedewwa tal-Knisja. Din it-tgħajjira laqagħha Dun Karm u bħalu laqagħha Saydon kif ukoll oħrajn. Il-Professur Saydon u sħabu ma kinux jibżgħu mit-tgħajjir giddieb. Il-fehma tagħhom kienet sħiħa. Il-Malti għall-Maltin, il-Malti fuq kollox u qabel kollox, imbagħad ħalli jiġu l-Ingliż, it-Taljan u kemm lingwi oħrajn. Għalhekk wieħed jista' jaħseb f'liema baħar sab ruħu Saydon malli ħa f'idejh it-tmexxija tal-Għaqda tal-Malti (Università). Jgħid Saydon "fis-6 ta' Settembru 1932, il-Gvern ħareġ ordni li l-Malti fl-iskejjel għandu jintgħallem u jinkiteb kif jitkmellmuh u kif jinħass fil-widna u bħala għajnuna għat-Taljan ..."[7] Din kienet bidu ta' ġlieda qalila bejn l-Għaqda, l-Gvern u l-Università. B'ordni tal-Ministru tat-Tagħlim, il-laqgħat tal-Għaqda nqatgħu mill-Università. Ir-Rettur ta' l-Università, billi deherlu li l-Għaqda kienet ħadet xejra politika *(has lately taken a decided*

**Saydon kien applika biex jilħaq Professur ta' l-Iskrittura u l-Ebrajk f'Awissu 1924 meta l-post kien vakat mill-Isqof ta' Għawdex Mons. Mikiel Gonzi. Saydon ma kienx intgħażel (aktar tagħrif jinstab fil-kitba tiegħu "L-aħħar kelma" - *Il-Malti* - Marzu 1954). Huwa reġa' applika f'Settembru 1931 fejn ie magħżul b'salarju ta' £150 fis-sena. Ara Appendiċi 2 u 3 Kopja ta' l-applikazzjonijiet ta' Saydon għall-post ta' Professur, fejn naraw il-kwalifiki tiegħu sad-data ta' l-applikazzjoni.

political bias)[8] ma riedx li jibqa' President Onorarju taghha. L-Ghaqda kienet fil-periklu li tispiċċa fix-xejn. Iżda Saydon ma beżax u la mit-theddid u lanqas mit-tghajjir. Baqa' jaħdem kif kien qabel. Żamm l-isudenti u l-Għaqda marbuta miegħu. Il-laqgħat baqgħu jsiru barra mill-Università u *Leħen il-Malti*, kif qalli hu stess, baqa' joħroġ bi flusu. Għalkemm l-għedewwa tal-Malti kienu ħorox, il-Malti ma mietx. Saydon u l-istudenti ta' madwaru kien lesti joħduha kontra l-irwiefen kollha u juru t-triq tas-sewwa. Bħala mexxej ta' din l-għaqda Saydon kiteb[9] lill-Gvernatur Sir Harry Luke fis-7 ta' Novembru 1933, biex jurih l-għanijiet u l-ħidma tal-membri fi ħdan l-għaqda, u fuq kollox biex jurih liema linja għandu jieħu t-tagħlim tal-Malti. F'din l-ittra Saydon, fost affarijiet oħra, semma' li l-Malti għandu:

(i) jiġi mgħallem fl-iskejjel elementari tal-Gvern;
(ii) jiġi mdaħħal fl-eżaminiet taċ-Ċivil;
(iii) mgħallem u miktub skond it-TAGHRIF tal-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti fil-klassijiet ta' fil-għaxija fil-Leċeo tal-Gvern, fis-"Central" u t-"Training Schools";
(iv) ikun miktub skond ir-regoli tal-Għawda kull kitba uffiċjali, records legali, u formolarju użat mil-Pulizija.

F'din l-ittra Sadon ilmenta minn attakki politiċi li ħafna drabi ltaqgħu magħhom il-kittieba tal-Malti.

Għalkemm Saydon kellu tweġiba pożittiva mill-Gvenatur, sena wara, fid-19 ta' Ottubru 1934, Saydon, li ma kienx jaqta' qalbu, reġa' kitiblu[10] fejn

(i) talbu li t-tagħlim tal-Malti għandu jidħol mill-iżgħar klassijiet ta' l-iskejjel elementari sa l-ogħla klassijiet tal-Liċeo u li l-Malti għandu jkun suġġett obbligatorju għad-dħul maċ-Ċivil, fl-eżamijiet għal dawk li ser ikunu għalliema mal-Gvern, u bħala eżami tal-Matrikola għal studenti li jispiraw jilħqu Periti, Prokoraturi Legali, Nutara, u Avukati.
(ii) qallu li kienu qegħdin jiġu mħejja żewġ antoloġiji ta' l-aħjar kittieba tal-Malti u li dawn huma differenti mill-kotba ta' E.B. Vella. L-Għaqda tal-Malti tħoss li l-Gvern għandu jidħol għall-istampar ta' dawn iż-żewġ kotba li għandhom iservu bħala l-kotba tat-tagħlim tal-Malti fil-liċeo.
(iii) talbu lill-Gvernatur biex jaħtar kumitat biex jieħu ħsieb it-tagħlim tal-Malti f'dak li jirrigwardja kotba, sillabi u eżamijiet.

Dan jurina li l-Għaqda ma nqerdetx u *Leħen il-Malti* baqa' ħaj u b'saħħtu. U dan kollu bis-saħħa u l-ħidma bla heda tal-Professur Saydon li mexxa l-istudenti fit-triq tar-rebħa. Għalhekk lilu nafuh li l-Malti mkeċċi mill-Università reġa' daħal rebbieħ u tela' sa fuq il-katedra mat-Taljan u ma' l-Ingliż. Fi kliem Saydon "fit-22 ta' Novembru 1933, il-Għaqda reġgħet daħlet rebbieħa fis-swali ta' l-Università fejn akbar rebħiet kienu jistennewha."[11] Fost

dawk l-istudenti kien hemm il-mibki Professur Ġużè Aquilina, li kif jgħid Ġużè Cassar Pullicino kellu sehem qawwi bil-pinna tiegħu, li kien spalla ma' spalla ma' Saydon".

Il-ħidma tal-Professur Saydon ma spiċċatx mar-rebħa tal-Malti. Tassew li meta l-Malti tela' rebbieħ fuq il-katedra ta' l-Univerità, l-Professur Saydon reħa t-tmexxija tal-Għaqda f'idejn il-Professur Aquilina, li kien Professur ġdid tal-Malti; iżda dan ma jfissirx li l-Professur Saydon waqaf u ma baqax jaħdem aktar għall-Malti. Sa minn meta kien għadu President tal-Għaqda kien tħajjar mill-Professur Temi Zammit biex jikteb xi novelli fuq l-istil tiegħu u kiteb aktar minn novella waħda li kull waħda qisha kwadru mill-ħajja. Dnub jaħasra li ma kitibx aktar.

Il-Bibbja bil-Malti mill-Oriġinali

Ħidma oħra kbira tal-Professur Saydon, mibdija qabel ma laħaq Professur fl-1929 u mitmuma tletin sena wara fl-1959, hija t-traduzzjoni tal-Bibbja. Xogħol maħdum minnu waħdu. X'kien dan ix-xogħol li daħal għalih? Kien il-qari tat-test oriġinal, it-traduzzjoni u l-kitba ta' kull kelma li hemm fit-tnejn u sebgħin ktieb tal-Bibbja, il-qari tal-provi mill-istampa, il-pubblikazzjoni tal-kotba, in-nefqa tal-flus, u t-tixrid tal-kelma t'Alla fost il-poplu Malti. L-għożża li bih għamel dan ix-xogħol insibuh miktub minnu stess fil-kitba tiegħu "Qlib il-Kotba Mqaddsa bil-Malti" fejn jgħid: "jekk ma nafux kemm tħabat it-tradutur biex tana f'idejna dik it-traduzzjoni ma jistax jkun li aħna ngħożżu biżżejjed u kemm ħaqqu x-xogħol tiegħu; u jekk ngħożżuh, tkun għożża għamja, bla għaqal, bla sens. Xi drabi ngħożżuh bħala ktieb bil-Malti iżda bla ma naqrawh, u din hi għożża belha; xi drabi ngħożżuh għax għoġbitna xi biċċa li nkunu rajna, u din hi għożża tajba imma nieqsa, xi drabi ngħożżuh għax nafu kemm u kif ħadem il-kittieb biex tana dan il-ktieb, u din hi l-għożża li kull kittieb jixtieq li xogħlu jkun milqugħ biha." Kienu l-membri tal-Museum li apprezzaw dan ix-xogħol monumentali u uniku fil-lingwa Maltija. Għalhekk fl-1959 Malta kellha l-Bibbja tagħha bil-Malti, kollha kompluta, maqluba mill-oriġinal, bħalma kellhom ħafna snin qabel pajjiżi Kattoliċi oħra. Dan tafu biss lejn il-għaraq u l-ħidma bla serħan taż-Żurrieqi Professur Saydon li qatt ma qata' qalbu u la minn nefqa ta' flus u lanqas minn ebda tfixkil ieħor li ra matul is-snin. Kienet ħolma li wettaqha, opra mibdiha f'żgħożitu u mitmuma fi xjuħitu. Għadni niftakar kemm kien ferħan, Saydon, meta wara l-Konċilju Vatikan II, l-knisja warrbet il-Latin mill-Liturġija biex f'loku, f'kull pajjiż tad-dinja, daħħal l-ilsien li bih kien jitkellem il-poplu. Li kieku ma kienx hemm il-Bibbja ta' Saydon lesta, forsi konna nsibu diffikultajjiet u problemi biex inwettqgħu x-xewqa tal-Papa Pawlu VI minnufih. Saydon kien qalli: "Il-ħidma

tiegħi għall-Malti u t-traduzzjoni tal-Bibbja bil-Malti ma kinetx għalxejn. Din hija rebħa oħra kbira fix-xogħol li jien wettaq." Kien ferħ sinċier minn fomm il-Professur, ferħ ferm akbar mill-Honoris Causa li Universita ta' Malta, f'dik is-sena kienet onorat lil Saydon, għaliex Saydon kien qassis umli li ma fittex it-tlellix tal-midalji u taċ-ċeremonji, iżda il-ħemda ta' kamartu f'nru 49 Piazza Maggiore, (u aktar 'l quddiem Churchill Square), Iż-Żurrieq, jew fix-xhur tas-sajf f'dar is-Sliem f'Benghisa.

Il-ħidma tal-Professur Saydon għall-Malti tidher mhux biss hawn Malta iżda barra wkoll. Ġieli kiteb fuq il-Malti f'rivisti barranin. Artiklu interessanti ħafna li fih lista ta' grammatiki, dizzjunarji u studji fuq il-Malti, "Bibliographical Aids to the Study of Maltese", bil-ġudizzji tiegħu fuq kull wieħed kien ippubblikat l-Amerka fil-*Journal of Near Eastern Studies* (1953 Jannar/April). Tkellem ukoll fuq il-Malti f'kungressi Internazzjonali quddiem għorrief mid-dinja kollha.

Konklużjoni

Minn din id-daqqa ta' għajn ħafifa dwar il-ħidma tal-Professur Saydon għall-Malti nistgħu inqassmu x-xogħol tiegħu fi tliet taqsimiet: l-ewwel Saydon bħala filologu tal-Malti, it-tieni bħala kittieb oriġinali u t-tielet bħala traduttur tal-Bibbja. Iżda il-ħin ma jippermettilix li ngħaddi biex nagħrbel fil-fond din il-ħidma ta' Saydon. Dawn huma studji fihom infushom li wieħed jieħu ferm fit-tul biex jispejghom.

Waqt li nirringrazzja lill-Kunsill Lokali u lill-organizzaturi ta' din s-serata, u lilkom mistednin li b'sabar qgħadtu tisimgħuni, nagħlaq billi insellem lil dan il-qassis Żurrieqi b'tislima minn qalbi.

> Ħabib sirt nafek fi ċkuniti,
> Miegħek qattajt jiem sbieħ ta' tfuliti,
> Rajtek kemm-il darba tħażżez u tikteb
> Bla ma fhimt li dak kien kliem il-għerf
> Bla ma ntbaħt kemm hu għażiż
> Dak li ktibt, Kemm hu qaddis.
>
> Għaddew is-snin
> U gerbeb iż-żmien;
> Intesew ħakmiet;
> Iżda int Saydon
> Kbir kont u Kbir tibqa',
> Jaqilbu kemm jaqilbu l-ġrajjiet

Saydon, int kont l-istudjuż Malti
Li għext ħajtek għal dan l-ilsien.
Saydon, int kont il-qassis Żurrieqi
Li wassalt il-kelma tal-Mulej
Bl-ilsien li bih jitkellmu l-Maltin

U fuqek indur issa, raħal tfuliti

Ftaħar b'dan ibnek ġenju
Li fik twieled, trabba, għex u miet.
Żurrieq – Ħa jibqgħu uliedek, u ulied uliedek
Jiftaħru b'dan ibnek
U jfakkruh matul is-snin.

Noti

1. Taħdita li saret nhar l-1 ta' Ġunju 2000, f'Jum Iż-Żurrieq bit-tema "Il-Ġganti tar-Raħal", organizzat mill-Kunsill Lokali.
2. *Leħen il-Malti*: Diċembru 1935.
3. Tagħrif miġbur mill-Arkivji ta' l-Uffiċċju tal-Matsec – Università ta' Malta.
4. Tagħrif miġbur mill-Arkivji tal-librerija, taqsima Meltensia – Università ta' Malta.
5. *Ward ta' Qari Malti* Vol III, p. 253–256.
6. *Maltese Political Development 798–1964 – A documentary history* compiled and edited with Introductory notes by Henry Frendo 1993; Document 59 p. 340ff.
7. *Leħen il-Malti*: "Wara Għaxar Snin" Marzu–April 1941.
8. *Leħen il-Malti*: Nru 25 p. 16 Ktib u tweħib ta' ittri.
9. *Aquilina u l-Malti* – Ġ. Cassar Pulicino K.K.M. nru 39/40 p. 173–175.
10. Ibid. 9.
11. *Leħen il-Malti*: "Wara Għaxar Snin" Marżu–April 1941.
12. *Aquilina u l-Malti* – Ġ. Cassar Pulicino K.K.M. nru 39/40 p. 16ff.

Riferenzi

1. *Leħen il-Malti* 1931–1940.
2. Saydon: Arkivji tal-librerija, taqsima Melitensia – Univesità ta' Malta.
3. *Maltese Political Development 798–1964 – A documentary history* compiled and edited with Introductory notes by Henry Frendo 1993.
4. Sammut, A., *Mill-Pinna ta' Saydon* (K.K.M., 1972).

STATUT TAL-GĦAQDA TAL-MALTI (UNIVERSITÀ).

Għan (Skop). [illegible] l-Għaqda mwaqqfa biex [illegible] l-istudenti fil-kitba tal-Malti, biex ixxerred il-kitba u l-ġieħ tajjeb tal-Malti u biex [illegible] dejjem għoli ġieħ il-lsien Malti.

Isem. Isem il-Għaqda jkun "Għaqda tal-Malti (Università)".

Dħul. Jista' jidħol fil-Għaqda kull min hu, jew kien, marbut mal-Università bit-tagħlim, jiġifieri studenti, nies tal-professjoni, [illegible]. Id-dħul isir b'talba lill-[illegible] magħmula lis-Segretarju u mgħoddija mill-Kumitat. Il-Kumitat jista' ma jilqax it-talba u jista' ukoll jitlaq mill-Għaqda dawk il-membri li ma jħabirkux għall-ġid tal-Għaqda jew li jagħmlu ħsara lill-Għaqda.

Kumitat. Il-Għaqda tkun immexxija minn Kumitat ta' sebgħa, jiġifieri President, Segretarju, Kaxxier u erba' membri. Ir-Rettur tal-Università ikun dejjem mitlub biex ikun il-President onorarju kemm idum fl-uffiċċju tiegħu.
Il-Kumitat [illegible] l-jedd [illegible] membri godda u [illegible] l-membri [illegible], [illegible] membri u jfassal ir-regolament [illegible] jingħata [illegible].
Il-Kumitat jinħatar kull sena.

Laqgħat. Darba fix-xahar, kemm jista' jkun, issir laqgħa tal-membri [illegible] fuq il-kitba [illegible]. Is-Segretarju [illegible] jkun imħatar [illegible] l-kitba [illegible], [illegible] għall-membri li ma [illegible] laqgħat [illegible].

Lsien il-Malti. Il-Għaqda [illegible] kull xahar [illegible] Malti u, jekk ikun tista', kotba oħra għat-tagħlim tal-Malti.

[illegible]

Appendiċi 2

28th August 1924.

To the Secretary of the University.

Application of the Rev. P. P. Saydon for the Chair of Holy Scripture and Hebrew in the University.

Sir,

Whereas the Chair of Holy Scripture and Hebrew in the University has been made vacant by the promotion of the late occupant, Prof. Mons. M. Gonzi to the Bishopric of Gozo, and notice for filling the said vacancy has been duly published, the undersigned hereby begs to be allowed to succeed Prof. Mons. M. Gonzi in the Chair of Holy Scripture and Hebrew.

The applicant submits the following claims:—

1. He studied in the University of Malta where he received the degree in Theology (Doctor of Divinity) in 1919.

2. He followed a biennial course (1915-1917) of Holy Scripture and Hebrew in the University of Malta, and underwent the annual examinations always obtaining the highest number of marks.

3. After completing his studies in the University, the applicant went to Rome to enter upon a higher course of biblical studies and oriental languages in the newly founded Biblical Institute. There he underwent the yearly examinations, obtaining invariably the qualification "Passed with honours", and

at the end of the second year he obtained the Academical degree. He also highly distinguished himself in the study of Hebrew (see certificates herewith annexed). Special training was provided for teaching and lecturing.

Lastly His Holiness Pope Pius XI in a "Motu Proprio" dated 27th April 1924 expressed his desire that no one should be appointed to teach Holy Scripture upon whom the academical degree had not been conferred by the Biblical Institute or by the Biblical Commission.

Trusting that this application may receive due consideration.

I have the honour to remain,
Sir,
Your obedient servant
Rev. P.P. Saydon

Rev. P.P. Saydon
47, Piazza Maggiore, Zurrieq.

To the Honourable Rector of the University.

Application of the Rev. P. P. Saydon for the Chair of Holy Scripture and Hebrew in the University.

Honourable Rector,

Whereas the Chair of Holy Scripture and Hebrew in the University has been made vacant, and notice for filling the vacancy has been duly published the undersigned hereby begs to be allowed to succeed the late Professor in the Chair of Holy Scripture and Hebrew.

The applicant submits the following claims:—

1. He was a regular student of the University of Malta where he received the degrees in Literature (B.Litt, 1915), in Canon Law and Theology (J.C.B, D.D, 1919), securing always the highest number of marks and the distinction "Passed with Honours", and winning the Government prize of £120.

2. He followed a biennial course (1915-1917) of Holy Scripture and Hebrew in the University and underwent special examinations always obtaining the highest number of marks.

3. After completing his studies in the University, the applicant went over to Rome to enter upon a post-graduate course of biblical studies and oriental languages in the Pontifical Biblical Institute, which is the only college founded by the Pope (Pius X, Letter "Vinea electa", 7th May, 1909) for the purpose of forming professors and promoting catholic

teaching free of all liberal tendencies. (ie unde bona paretur copia magistrorum qui gravitate et sinceritate doctrina commendati, in scholis catholicis Divinos interpretentur Libros ..., Pope Pius X, 23rd February 1904). There he underwent the yearly examinations obtaining invariably the qualification "Cum laude", and at the end of the course he obtained the degree Licentiate of Holy Scripture, "qui ius tribuit ad rei biblicae magisterium una cum titulo Lectoris seu Professoris S. Scripturae (Pope Pius X, 11th June 1912). Special training was provided for teaching and lecturing. The applicant encloses herewith copy of the Acta Pontificii Instituti Biblici, which contains a brief summary of the most important Pontifical Documents and the programme of Studies followed in the Biblical Institute for the attainment of the academical degrees.

4. In the year 1924 he applied for the Chair of Holy Scripture and Hebrew in the University, which has been made vacant by the promotion of Prof. Gonzi to the Bishopric of Gozo.

5. Subsequently, in 1926, he has been appointed Examiner of Holy Scripture in the Seminary, and later, Examiner of Holy Scripture and Hebrew in the University.

6. In the year 1926 Mgr. M. Gonzi, Bishop of Gozo and Professor of Holy Scripture in this University, asked the applicant to teach Holy Scripture in the Seminary of Gozo, thus recognising the applicant's merits and certifying to his teaching abilities.

7. In that same year he has been offered by the Congregation of Studies the Chair of Holy Scripture in the regional Seminary of Catanzaro (Italy) which is subject to the immediate jurisdiction of the said Congregation. The Congregation of Studies

is the supreme authority in matters regarding catholic teaching.

8. His Holiness Pope Pius XI in a "Motu proprio" dated 27th April 1924 expressed his desire that no one should be appointed to teach Holy Scripture, upon whom the academical degrees had not been conferred by the Biblical Institute. "Nullus item Sacrarum Litterarum disciplinae in Seminariis tradendae doctor esto, nisi confecto peculiari eiusdem disciplinae curriculo, gradus academicos apud Commissionem Biblicam vel Institutum Biblicum adeptus legitime sit."

9. Lastly, the applicant lays stress upon the fact that he is the first and only University student that has followed a regular course of biblical studies and obtained the academical degrees therein.

10. The applicant submits also the following literary merits :—

a). He is the author of an essay: "La versione dei Salmi nel Codice Vaticano Arabo 450", being an investigation into the origin and critical value of that version in relation to the Greek version and to other oriental versions of the Bible. The work, which is meant to be a preparation for further investigations on this subject, is being printed by the Pont. Biblical Institute of Rome.

b) He is actually engaged in a Maltese translation of the whole Bible from the original languages, Hebrew and Greek, according to critical and scientific methods. The five books of Moyses and the book of Joshua have so far appeared.

c). He took part in the XVIIth International Congress of Orientalists which has been held in Oxford in 1928, and was invited to the XVIIIth Congress

which is being held (Sept. 1931) in Leyden
d). minor contributions on biblical subjects to the local press.

Trusting that this application may receive due consideration,
the applicant has the honour to remain
Sir,
Your obedient servant
Rev. P. P. Saydon

14th Sept. 1931
Rev. P. P. Saydon, Zurrieq.